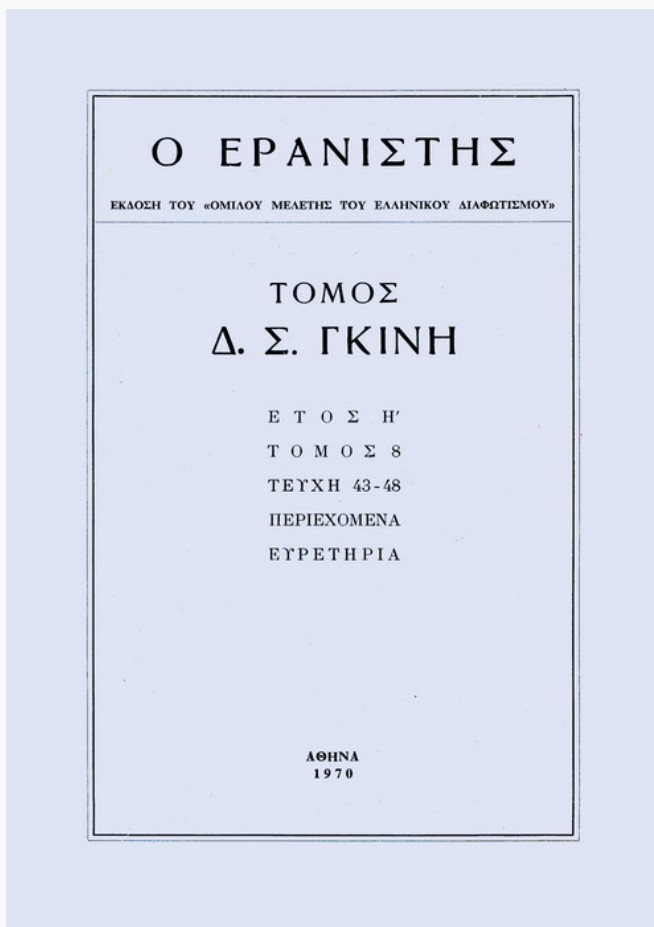

The Gleaner

Vol 8 (1970)

In Honour of D. S. Ginis

Από τη δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Ν. Σάθα (1858-1861)

Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

doi: [10.12681/er.9936](https://doi.org/10.12681/er.9936)

Copyright © 2016, Κ. Ν. Σαθόπουλος, Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Πικραμένου Δ. Σ. (2016). Από τη δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Ν. Σάθα (1858-1861). *The Gleaner*, 8, 260-273. <https://doi.org/10.12681/er.9936>

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΣΑΘΑ (1858 - 1861)

Ο Κωνσταντίνος Νικολάου Σάθας παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στα έλληνικά γράμματα με τὸ ὄνομα Κ. Ν. Σαθόπουλος¹. ὡστόσο, στις σχετικές βιβλιογραφικές και βιογραφικές ἐργασίες² ἀγνοεῖται ἡ ἀρχική μορφή τοῦ ἐπιθέτου του, ὅπως και γενικώτερα ἡ νεανική του ζωή. Ξέρουμε ὅτι, γεννημένος στὰ 1842, καταγόταν ἀπὸ τὸ Παλαξεῖδι. Τὶς γυμνασιακές του σπουδὲς τελείωσε στὴν Ἀθήνα και γιὰ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα ὑπῆρξε φοιτητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Σύντομα ὅμως ἐγκατέλειψε τὶς σπουδὲς αὐτές, ποὺ δὲν τὸν εἴλκυαν, γιὰ νὰ ἀφοσιωθῆ ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἱστορικο - φιλολογικὴ ἔρευνα.

Ὅσο γιὰ τὴ συγγραφικὴ του σταδιοδρομία, στὰ χρόνια ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν σ' αὐτὸ τὸ σημείωμα (1858 - 1861), εἶναι γνωστὲς και βιβλιογραφημένες δύο μόνο προσπάθειές του : «*Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'*» στὰ 1859 και «*Γνωμικὰ διαφόρων σοφῶν περὶ Ἔρωτος*» στὰ 1860 («*Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία*» Δ. Γκίνη και Β. Μέζα ἀριθ. 8074 και 8139). Δὲν εἶναι ὅμως αὐτές, ὅπως θὰ δοῦμε, οἱ πρῶτες συμβολές τοῦ νεαροῦ Σάθα στὸ νεοελληνικὸ ἔντεχνο λόγο. Στις ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται ἀρκετὲς φορές τὸ ὄνομα τοῦ Σαθόπουλου· ἔτσι ἄρθρα, εἰδοποιήσεις, ἀγγελίες, μεταφράσεις, ποιητικὲς συλλογές, ἐπιτρέπουν τὴ συναγωγή συμπερασμάτων σχετικὰ με τὴν ἀγνωστη αὐτὴ περίοδο τῆς ζωῆς του. Ἡ συγκέντρωση τῶν σκόρπιων αὐτῶν στοιχείων ἐπιτρέπει πρῶτα - πρῶτα τὴν παρουσίαση τῆς προσωπικότητος τοῦ Σάθα στὸ στάδιο τῆς διαμόρφωσής της· ἀκόμα, πλουτίζεται ἡ νεανικὴ ἐργογραφία του και διαπιστώνεται ἡ ποικιλία ποὺ ἔχουν τὰ ἐν-

1. Τάκης Φ. Χριστόπουλος, *Τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα και τὸ ἀρχικὸ του ἐπώνυμο* (Κ. Ν. Σαθόπουλος = Κ. Ν. Σάθας). περ. Στρεοελλαδικὴ Ἔστια, ἔτος Γ' 1962, τεῦχος 17/18, σσ. 185 - 190.

2. Τρύφων Εὐαγγελίδης, *Κ. Ν. Σάθας 1847 - 1914. Βιβλιογραφία*. περ.

Γενικὴ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ἔτος Β' 1935, τεῦχος 12/13, σσ. 153 - 157.

Φάνης Μιχαλόπουλος, *Κ. Σάθας*. 22 σελ. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ἔτος Γ' 1949, τεῦχος 2/3, σσ. 24 - 43. Οἱ σσ. 35 - 43 καλύπτουν τὴ βιβλιογραφία τοῦ Κ. Ν. Σάθα.

διαφέροντά του ώσπου να καταλήξει στο συγκεκριμένο πεδίο τής επιστήμης. Τέλος, φανερώνουν ότι ο νεαρός Σάθας, ως το 1861 πάντως, υπέγραφε με το όνομα Σαθόπουλος.

Παραθέτουμε λοιπόν, με χρονολογική σειρά, όσες μαρτυρίες αποκομίσαμε από τις έφημερίδες του καιρού του, που μās βοηθούν να παρακολουθήσουμε από κοντά τις δραστηριότητες του νεαρού Γαλαξειδιώτη.

1858. Το Νοέμβριο του έτους αυτού, στα δεκάξη του χρόνια μόλις, ο Κωνσταντίνος Σαθόπουλος συνεργάζεται σε μιάν έφημερίδα των Ἀθηνών, τήν «Ἐσπέρα», όπου δημοσιεύει ένα άρθρο για το δήμαρχο του Γαλαξειδιού Λουκά Καραλίβανο³· με έγκωμιαστικό περιεχόμενο, χαρακτηριστικό όμως για το άδοκιμο ύφος του, είναι γραμμένο σε αρχαϊζουσα γλώσσα και στομφώδη τόνο (Παράρτημα αριθ. 1).

Μετά από λίγες μέρες, στις 8 Δεκεμβρίου, στις στήλες τής ίδιας έφημερίδας εμφανίζεται μιá άγγελία⁴, με τήν όποία αναζητείται ό νεαρός Σαθόπουλος :

«Παρακαλείται ό εκ Γαλαξειδίου κύριος Σαθόπουλος να εμφανισθῆ εις τό γραφεῖόν μας...».

1859. Πολύ σύντομα, στις 21 Ἰανουαρίου, ό νεαρός Σαθόπουλος μεταφράζει για τήν «Ἐσπέρα» ένα γαλλικό άρθρο που επιγράφεται «Ἀποχαιρετισμός του Ναπολέοντος»⁵· διαπιστώνουμε έτσι ότι είναι κάτοχος τής γαλλικῆς γλώσσας (Παράρτημα αριθ. 2).

Οί προσπάθειές του πάντως είναι αλληπάλληλες πρὸς όλες τις κατευθύνσεις· στο ἴδιο φύλλο τής έφημερίδας καθώς και στο μεθεπόμενο⁶, καταχωρίζεται μιá άγγελία για ένα μυθιστόρημα που φέρει τήν υπογραφή του Σαθόπουλου· ώστόσο, τό αναφερόμενο έντυπο παραμένει άγνωστο σήμερα.

Οί έχοντες άγγελίας του μυθιστορήματος «Ἰδρόφοβος Ἐρημίτης κλπ.» παρακαλοῦνται να μās αποστείλωσι ταύτας όσον οὔπω, του βιβλίου υπό τὰ πιεστήρια εύρισκομένου.

Ἀθήναι 21 Ἰανουαρίου 1859

Κ. Ν. Σαθόπουλος

3. Ἐφημ. Ἐσπέρα, αριθ. 17. 20 Νοεμβρίου 1858. Για τή δραστηριότητα του Λουκά Καραλίβανου βλ. ένδεικτικά στην έφημ. Αὐγή, αριθ. 340. 24 Δεκεμβρίου 1858 και στην ίδια έφημ. αριθ. 363. 4 Φεβρουαρίου 1859.

4. έφημ. Ἐσπέρα, αριθ. 32. 8 Δεκεμβρίου 1858.

5. έφημ. Ἐσπέρα, αριθ. 59. 21 Ἰανουαρίου 1859.

6. έφημ. Ἐσπέρα, αριθ. 59. 21 Ἰανουαρίου 1859 και στην ίδια έφημ. αριθ. 61. 24 Ἰανουαρίου 1859.

Τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ νεαροῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου δὲν περιορίζονται στὰ ἄρθρα, τὶς μεταφράσεις καὶ τὰ μυθιστορήματα· στὴν ἐφημερίδα «Ἐσπέρα» πάντα, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀκόλουθη εἰδοποίηση γιὰ μιὰ ποιητικὴ του συλλογὴ⁷ :

*Νεκρικὰ δάκρυα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Δημητρίου Α. Ῥάλλη : ποιη-
μάτια Κ. Ν. Σαθοπούλου· τύποις Μηλιάδου καὶ ἐσπέρας τιμᾶται λεπτῶν
75. εὐρίσκεται παρὰ τῷ βιβλιοπώλῃ Ν. Β. Νάκη.*

Ὁ τίτλος αὐτὸς δὲν ἀναφέρεται μὲν στὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» Γκίνη - Μέξα, ἀλλὰ περιλαμβάνεται στὸ βιβλιοπωλικὸ κατάλογο τοῦ Ν. Β. Νάκη⁸. Ἡ μόνη διαφορὰ, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀναγραφές, εἶναι στὴν τιμὴ τῆς πώλησης τοῦ φυλλαδίου· ἐνῶ στὴν εἰδοποίησιν τῆς «Ἐσπέρας» «τιμᾶται λεπτῶν 75», ὁ Νάκης ἀργότερα, στὰ 1864 δηλαδὴ, πουλάει τὸ ἴδιο πόνημα μὲ 25 λεπτά. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ μᾶλλον ὀφείλεται στὸ εἶδος τοῦ βιβλίου· πρόκειται γιὰ μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ, ποὺ ἀπὸ τὰ 1859, ὅποτε κυκλοφόρησε, ὡς τὰ 1864, ὅποτε ἐκδόθηκε ὁ κατάλογος τοῦ Ν. Β. Νάκη, ἔχει χάσει πιά τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπικαιρότητας. Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ ἀναφερόταν στὸν ἀδόκητο θάνατο τοῦ νεαροῦ Δημητρίου, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ δημάρχου τοῦ Πειραιᾶ Λουκᾶ Ῥάλλη, καὶ πέθανε, τὴ νύκτα τῆς 26ης πρὸς τὴν 27ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 1858 «εἰς τὴν ἀνθηρὰν ἡλικίαν τοῦ 17 ἔτους, μετὰ ἀσθένειαν μακρὰν καὶ πολύτροπον»⁹. Φαίνεται ὅτι οἱ δύο νέοι ἦσαν φίλοι : ἡ ἐφημερίδα «Αὐγὴ» διέσωσε ὀρισμένους στίχους τοῦ Κωνσταντίνου Σαθόπουλου ἀφιερωμένους στὸ θάνατο τοῦ Δημητρίου Ῥάλλη, ποὺ προέρχονται βέβαια ἀπὸ τὴν

7. ἐφημ. «Ἐσπέρα», ἀριθ. 70. 9 Φεβρουαρίου 1859.

8. Βιβλιοπωλεῖον Φώτιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Β. Νάκη. Κατάλογος τῶν εὐρισκομένων βιβλίων ἐλληνικῶν, ἤτοι ἐκκλησιαστικῶν, φιλολογικῶν, νομικῶν, ἱατρικῶν, ψυχαγωγικῶν, μυθιστορικῶν κλπ. Ἐν Ἀθήναις, ὁδὸς Αἰόλου (Ἀρι. 377.) 1864 (Μάϊος). Στὴ σελ. 50, ἀριθ. 987. Εὐχαριστῶ κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση τὸν κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ γιὰ τὰ φυλλάδια ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη του ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου καὶ γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά του.

9. ἐφημ. Μέρμηνα, ἀριθ. 90. 1 Ἰανουαρίου 1859. Ἡ κοινωνικὴ θέση τοῦ

Λουκᾶ Ῥάλλη εἶχε σὰν συνέπεια τὴ μεγάλη δημοσιότητα γύρω ἀπὸ τὴν κηδεῖα τοῦ γιοῦ του· βλ. σχετικὰ στὴν ἐφημ. Αὐγὴ, ἀριθ. 342 καὶ 343. 27 καὶ 29 Δεκεμβρίου 1858, καὶ στὴν ἐφημ. Ἡλιος, ἀριθ. 198. 24 Ἰανουαρίου 1859. «Ἐξεφωνήθησαν τέσσαρες ἐπικηδεῖοι λόγιοι», γράφει ἡ ἐφημ. Ἀθηνα (ἀριθ. 2729. 28 Δεκεμβρίου 1858) καὶ δημοσιεύει ἔξιν : ἀπὸ τὸ φύλλο ὑπ' ἀριθ. 2730. 31 Δεκεμβρίου 1858 ὡς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2734. 14 Ἰανουαρίου 1859. Ὑπάρχει καὶ ἓνα φυλλάδιο σχετικὸ ποὺ βιβλιογραφεῖται στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα μὲ τὸν ἀριθ. 7925.

ποιητική συλλογή και αποτελούν μιὰ ένδειξη για τὸ περιεχόμενό της· σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς στίχους, ὁ Σαθόπουλος ἀποκαλεῖ τὸν συνομήλικό του¹⁰ Δημήτριο «παμφίλτατο»¹¹ :

Τελευταῖον δάκρυ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Δημητρίου Α. Πάλλη.

*Καθήμενος εἰς τὴν ἀκτὴν, μὲ τὴν μορφήν ἑμβώδη,
Περικυκλούμενος ἐδῶ ἀπ' ἄνθια εὐώδη,
Ἐκεῖθεν ἀπὸ τὰς ᾠδὰς εὐφθόγγων ἀηδόνων,
Αὐτοῦ τὸ οὖς μου ἔτεινον, αὐτοῦ προσεῖχον μόνον.
Αἶφνης βοῦδῆας δροσερὸς τοῦ γδούπου τῶν κυμάτων,
Πλήθος φωνῶν ἀντήχησεν εὐφθόγγων, ἀοράτων.
Ποία φωνὴ γλυκύφθογγος! Δημήτριε ποῦ εἶσαι;
Αἶφνης κραυγάζω στὰς ἐκεῖ πλὴν φεῦ! ἐσὺ δὲν εἶσαι!
"Ὀκ' ἀπ' ἐμπρὸς μ' ἐχάθησαν, καὶ τῶν πτηνῶν τὸ ἄσμα,
Καὶ ἡ ἀκτὴ κ' ἡ θάλασσα, ἀπατηλὸν ἦν φάσμα!
Ἀναχώρησας, ὡς φεύγει ἡδεῖα αἶθρα ῥόδων,
Ὡς κρῖνος μαραμένος ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριόδων.
Οἱ ψυχροὶ θανάτου νότοι τὴν κυπάρισσον τοῦ βίου,
Παρακαίρως σὲ μολύνουν ὦ ψυχὴ τοῦ Δημητρίου.
Ἄψυχος γῆ καλύπτουσα τὸ Δημητρίου πτῶμα,
Μαρμάρου πλάξ σκιάζουσα παντὸς βροτοῦ τὸ σῶμα.
Τὸ τελευταῖον δάκρυ μου, ὃ ἤδη ἐπιχύνω,
Διοχετεύσατε αὐτό, χωρὶς νὰ περιμείνω!
Τὸ ἄψυχον σῶμα, παμφιλτάτου μοι Δημητρίου,
Εἰς τὰς μονὰς σὲ περιμένει τὸ ἔπαθλον τοῦ βίου.
Ἡ σκληρὰ μας εἰμαρμένη εἶν' ἀπλοῦς ἀγὼν καὶ μάχη,
Ἦς ὁ στέφανος τῆς νίκης ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχει.*

Κ. Ν. Σαθόπουλος, ἐκ Γαλαξειδίου

Στις 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1859 οἱ ἀναγνώστες τῆς «Ἐσπέρας»¹² εἰδοποιήθηκαν για τὴν κυκλοφορία στὴν Ἑλλάδα ἐνὸς γαλλικοῦ ἔργου :

10. Ὅλες οἱ βιογραφίες τοῦ Σάθα ἀναφέρουν για χρονολογία γεννήσεώς του τὸ 1842. Τὸ ἴδιο σημειώνει καὶ ἡ Μαίρη Ν. Βέη, *Παρασκηριακὴ διαμάχη περὶ τὸ χειρόγραφον Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τύπωμα τοῦ Κ. Ν. Σάθα*. Ἀθῆναι 1964, σελ. 5. Μό-

νον ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης, ὁ. π. σελ. 153, γράφει ὅτι ὁ Σάθας γεννήθηκε στὰ 1847· ἀσφαλῶς ὅμως πρόκειται περὶ λάθους.

11. ἔφημ. Αὐγὴ, ἀριθ. 361. 31 Ἰανουαρίου 1859.

12. ἔφημ. Ἐσπέρα, ἀριθ. 70. 9 Φεβρουαρίου 1859.

«Τὸ βιβλιοπωλεῖον τῶν παραγγελιῶν τοῦ Κ. Καρόλου Σ. Ποττὲν ἔλαβεν ἐκ Παρισίων, τὸ περιώνυμον φυλλάδιον «Ναπολέων Γ' καὶ ἡ Ἰταλία» τιμᾶται δραχμῶν 2. ὀλίγιστα ἀντίτυπα ὑπάρχουσι».

Λίγο ἀργότερα, στὶς 25 Ἀπριλίου σὲ ἐφημερίδα τῶν Πατρῶν¹³ ἀναγγέλλεται ὅτι ὁ Σαθόπουλος¹⁴ μετέφρασε αὐτὸ τὸ φυλλάδιο μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'»¹⁵. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο, ποῦ διαφέρει, ὅπως διαπιστώνουμε, ὑπάρχει διαφορὰ καὶ στὴν τιμὴ : ἡ μετάφραση κόστιζε μόνο μία δραχμὴ¹⁶.

Βιβλιογραφία

Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις ἡ μετάφρασις τοῦ καθ' ἑλλην τὴν Εὐρώπην περιωνύμου καταστάτος φυλλαδίου «Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'» γενομένη ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ τοῦ Κ. Κωνστ. Ν. Σαθοπούλου.

Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ φυλλαδίου τούτου τιμωμένου δραχμῆς καὶ εὐρισκομένου ἐνταῦθα παρὰ τῶ βιβλιοπώλῃ Κ. Λομβάρδῳ συνιστῶμεν στενῶς εἰς τοὺς συμπολίτας μας».

Οἱ παραπάνω ἀγγελίες χρησιμεύουν στὸ νὰ καθορισθῇ χρονολογικὰ ἡ ἔκδοσις τῆς μετάφρασης τοῦ Σαθόπουλου, Παίρνοντας γιὰ πρῶτο ὄριο τὴν 9η Φεβρουαρίου 1859, ὁπότε ἀναγγέλλεται ἡ παρουσία τοῦ γαλλικοῦ βιβλίου στὴν Ἀθήνα, καὶ γιὰ ἔσχατο ὄριο τὴν 25η Ἀπριλίου 1859, ὁπότε σημειώνεται στὴν ἐφημερίδα τῶν Πατρῶν ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, μπορούμε νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ Σάθας μετέφρασε τὸ «Ἰταλικὸν ζήτημα» τὸ Μάρτιο τοῦ 1859. Ἄλλωστε, στὴν τελευταία σελίδα αὐτοῦ τοῦ φυλλαδίου ὑπάρχει ἡ παρακάτω σημείωσις, ποῦ μαρτυρεῖ γιὰ τὴ βιασύνῃ μὲ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μετάφρασις¹⁷.

...Ἐβραδύναμεν εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ (καὶ αἰτοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν εὐγενῶν κ. κ. συνδρομητῶν μας) καθότι μαθόντες ὅτι ἐγένετο ἐν Παρισίοις νέα αὐτοῦ ἐντελεστέρα ἔκδοσις παρηγγείλαμεν αὐτὸ καὶ

13. ἐφημ. Ὁ Μίνως, ἀριθ. 582. 25 Ἀπριλίου 1859.

14. Στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία ὁ Σαθόπουλος ἐμφανίζεται ὡς Σταθόπουλος : ὁ Τ. Χριστόπουλος, ὁ. π. σελ. 186, ἐπισημαίνει τὸ λάθος, τὸ ὁποῖο κωδικοποιεῖ ὁ Ἐμμ. Ι. Μοσχονᾶς, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863. Διορθώσεις καὶ Συμπληρώσεις. περ. Ὁ Ἑραμιστής,

ἔτος Γ' 1965, τεῦχος 13, σελ. 23.

15. ἀριθ. 8074 στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα.

16. Κατάλογος Ν. Β. Νάκη, ὁ. π. ἀριθ. 988. Καὶ ἐφημ. Ὁ Μίνως, ἀριθ. 582. 25 Ἀπριλίου 1859.

17. Κ. Ν. Σαθοπούλου, Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα..., ὁ. π. σελ. 40.

ιδού παραδίδομεν αὐτὸ εἰς φῶς μεταπεφρασμένον ἐκ τῆς τελευταίας του εἰκοστῆς ἐκδόσεως.

Καθὸ δὲ βιαίως μεταφρασθὲν ἐγκαταλαμπάνομεν εἰς τὴν καλοκἀγαθον τῶν συνδρομητῶν μας ἐπιείκειαν τὰ τυχόν τυπογραφικὰ παροράματα...».

Οἱ βιογράφοι τοῦ Σάθα ἀναφέρουν ὅτι συχνὲς ἦταν οἱ ἐπαφές τοῦ ἐκκολαπτόμενου συγγραφέα μὲ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του· ἐπιβεβαίωση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ καὶ ἡ παρακάτω ἐπιστολὴ γραμμμένη μὲ ἐριστικὸ πνεῦμα¹⁸.

Κύριε συντάκτα τῆς *Αὐγῆς*

Διακηρύττω πρὸς γνῶσιν πάντων, ὅτι οὐδόλως λαμβάνω πλέον μέρος εἰς τὸ Ἑλβιόνειον σιδηρουργεῖον.¹⁹

Ἐπιείκειαν δὲ εἰς ἀνεξάρτητα τῶν θελήσεών μου αἴτια μετέβην εἰς Γαλαξειδίον, ἔνθα παρακαλῶ τοὺς φίλους ν' ἀποτεινῶσι πᾶσαν παραγγελίαν ἢ ἀποστολὴν ἰδίως δὲ προσκαλῶ ἵνα ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας οἱ κ. κ. ἐπιστάται τῶν *Ταχυδρομείων Γαστούνης, Καρυταίνης, Λεχαιῶν καὶ Μολαίων*, μοὶ ἀποστείλωσι τὰς εἰς χεῖράς των εὑρισκομένας εἰσπράξεις τοῦ «Ἑλληνικοῦ ζητήματος», ἄλλως θέλω καταγγεῖλαι αὐτοὺς εἰς τὴν προϋσταμένην των ἀρχήν.

Ἐν Γαλαξειδίῳ 30 Μαΐου 1859.

Κ. Ν. Σαθόπουλος.

Ὁ Παναγιώτης Συνοδινὸς δίνει μιὰ πρόσθετη πληροφορία γιὰ τὸ Σαθόπουλο στὰ 1858 - 1859, ἡ ὁποία πάντως παραμένει ἀνεξαρκρίβωτη²⁰. Λέει ὁ ποιητὴς σχετικὰ μὲ ἓνα ποίημά του, στὴ σημείωση 18 τῆς συλλογῆς του «Ἑθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη»: «Τὸ τεμάχιον τοῦτο εἶνε

18. ἐφημ. *Αὐγῆ*, ἀριθ. 436. 13 Ἰουνίου 1859.

19. Δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἐξηγήσω τί ἐνοεῖ ὁ Σάθας μὲ τὴν ἔκφραση Ἑλβιόνειον σιδηρουργεῖον.

20. Στὴ σημείωση 18 τῆς σελίδας 104 τῆς συλλογῆς τοῦ *Ἑθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη*. Ἀθήναι 1859. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ, λίγο μετὰ τὴν ἐκδόσὴ της (Μάρτιος 1859) κολοβώθηκε. Βλ. σχετικὰ στὸ ἄρθρο μου *Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Παναγιώτη Συνοδινοῦ*

Ἑθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη». περ. Ὁ Ἑραριστής, ἔτος Ζ' 1969, τεύχος 42, σσ. 203 - 209. Ἡ Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη κατέχει τὸ ἀκέραιο ἀντίτυπο τῆς συλλογῆς· ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς 18, ποὺ θὰ ἔδειχνε ποῖο κομμάτι τῆς συλλογῆς τοῦ ἐνοοῦσε ὁ Συνοδινός, παραλείφθηκε κατὰ τὸ τύπωμα τοῦ κειμένου. Παράλληλα, τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο τῆς ἐφημερίδας Ἑσπέρα, ποὺ ἀνήκει στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς, εἶναι ἐλλειπές.

τό όποϊον έδημοσίευσεν εΐς τι φύλλον τής 'Εσπέρας με μακρυνά, πλατειά τήν ύπογραφήν του ό Σαθόπουλος εκ Γαλαξειδίου...».

1860. Τή χρονιά αύτη ή δραστηριότητα τοϋ Κωνσταντίνου Σαθόπουλου εΐναι άρκετά μεγάλη με τά άρχικά τοϋ όνόματός του (Κ. Ν. Σ.) εκδίδει τά «Γνωμικά διαφόρων σοφών περι 'Ερωτος»²¹ 'Ως συνδρομητής 'Αθηνών σημειώνεται και σ' ένα φυλλάδιο με τή βιογραφία τοϋ Γαριβάλδη.²² Τό Νοέμβριο στην έφημερίδα «Πρωϊνός Κήρυξ» έμφανίζεται άκόμα μιá άγγελία τοϋ Κ. Ν. Σαθόπουλου,²³ όπου αναγγέλλεται ή έκδοση ενός δεκαπενθήμερου περιοδικού με τόν τίτλο «Κόσμος» τήν άγγελία συνοδεύει και ένα σχόλιο τής έφημερίδας σχετικά με τή χρησιμότητα τών περιοδικών συγγραμμάτων (Παράρτημα άριθ. 3). 'Από τό κείμενο συνάγεται ότι ό νεαρός εκδότης εΐχε τήν πρόθεση νά παρακολουθή τή διεθνή επικαιρότητα και νά τή μεταφέρει άπ' τις σελίδες τοϋ καινούργιου περιοδικού στόν έλληνα άναγνώστη φιλοδοξεϊ άλλωστε με μιá «συγκαταβατικώτατη τιμή» νά καλύψη ένα κενό στόν τομέα τοϋ περιοδικού συγγράμματος, διασκεδάζοντας και συγχρόνως μορφώνοντας τούς συγχρόνους του.

1861. Με ένα σχόλιο τής έφημερίδας «Πρωϊνός Κήρυξ» τών 'Αθηνών αναγγέλλεται ή κυκλοφορία τοϋ περιοδικού «Κόσμος» οι κρίσεις για τό συντάκτη του εΐναι πολύ κολακευτικές²⁴ : «'Εξεδόθη ύπό τόν τίτλον «Κόσμος» και νέον περιοδικόν σύγγραμμα περιέχον άξιόλογον φιλολογικην και μυθιστορικην ύλην. 'Αρκετή σύστασις τοϋ περιοδικού τούτου συγγράμματος εΐναι τό όνομα τοϋ άξιολόγου αύτοϋ συντάκτου Κ. Σαθοπούλου, εκτός τών άλλων έλαττώσαντος και τήν συνδρομήν αύτοϋ εις 8 μόνον δραχμάς έτησίως».

'Από τόν τίτλο τοϋ περιοδικού «Κόσμος»²⁵ βλέπομε ότι ό Κ. Ν. Σα-

21. 'Ελληνική Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα, άριθ. 8139.

22. 'Ιωσήφ Γαριβάλδης. 'Ιδιωτικός και πολιτικός βίος αύτοϋ. ύπό Δ. Π. 'Εν 'Αθήναις, τυπογραφείον Δ. Α. Μανρομιάτη 1860. Στην 'Ελληνική Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα αναφέρεται με τόν άριθ. 8264. 'Η βιογραφία αύτη δημοσιεύτηκε έπίσης σε συνέχειες στην έφημ. Πρωϊνός Κήρυξ, άπό τόν άριθ. 463. 15 'Οκτωβρίου 1860 μέχρι τόν άριθ. 491. 13 Μαΐου 1861.

23. έφημ. Πρωϊνός Κήρυξ, άριθ. 467. 12 Νοεμβρίου 1860.

24. έφημ. Πρωϊνός Κήρυξ, άριθ. 477. 11 Φεβρουαρίου 1861.

25. Κόσμος. Σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον δις τοϋ μηνός ύπό Κ. Ν. Σαθοπούλου και Δ. Σ. Κοπιδά. 'Ετος πρώτον. 'Αθήνησι, τύποις Φιλομούσου Λέσχης Δ. Σ. Κοπιδά και συντ. 1861. Τό μοναδικό αντίτυπο τής Βιβλιοθήκης τής Βουλής εΐναι έλλειπές. 'Υπάρχουν μόνο τά φυλλάδια Α, Β, ΣΤ, Ζ, Η, Θ, ΙΑ, ΙΒ.

Θόπουλος δὲν ἦταν ὁ μοναδικὸς ἐκδότης. Παράλληλα ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Δ. Σ. Κοπιδᾶ, ὁ ὁποῖος τελικὰ θὰ κρατήσῃ μόνος του τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ. Ὡστόσο ἀπὸ τὶς δηλώσεις τοῦ Κοπιδᾶ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, φαίνεται ὅτι ὁ μὲν Κ. Ν. Σαθόπουλος ἦταν ὁ συντάκτης, ὁ ἴδιος δὲ κυρίως ὁ ἐκδότης. Ἐκτὸς ἀπὸ δύο μυθιστορήματα, ὅλα τὰ ἄλλα ἄρθρα ποὺ δημοσιεύονται δὲν ἔχουν ὑπογραφή συντάκτη ἢ μεταφραστῆ. Πάντως, ἀρκετὰ στρέφονται γύρω ἀπὸ θέματα προσφιλῆ στὸν Κ. Ν. Σαθόπουλο· ἴσως λοιπὸν αὐτὸς νὰ ἦταν ὁ μοναδικὸς συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται ἢ πιθανότητα νὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι συνεργάτες.

Τὴ μετάφραση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Πέτρου Ζακῶν «Ἀπομνημονεύματα ἐξορίστου βασιλέως» ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος ἀφιέρωσε στὸ θεῖο του γιαιτρὸ Ἀθανάσιο Λύτσινα. Στὸ ἴδιο πρόσωπο ὅμως εἶχε ἀφιερῶσει²⁶ στὰ 1859 τὴ μετάφραση τοῦ «Ἰταλικὸ ζήτηματος» καὶ πάλι στὰ 1865 θὰ ἀφιερῶσῃ τὸ «Χρονικὸ τοῦ Γαλαξειδιοῦ»· ἴσως λοιπὸν ὁ Ἀθανάσιος Λύτσινας νὰ εἶχε ὑποστηρίξει οἰκονομικὰ τὶς πρώτες ἐκδοτικὲς προσπάθειες τοῦ ἀνεψιοῦ του.

Ὡς παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ «Κόσμος» κυκλοφοροῦσε τὸ μυθιστόρημα «Τὰ ἀπόκρυφα τῆς Φαρμασονίας» μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Σαθόπουλου, ὁ ὁποῖος στὴν ἀγγελία τῆς ἐκδοσης τοῦ περιοδικοῦ ἀναφέρθηκε σ' αὐτὸ τὸ ἔργο σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μετάφραση.²⁷ Ἀλλὰ ἀργότερα, στὸ τέλος τῆς Εἰσαγωγῆς²⁸ ποὺ προτάσσει στὸ μυθιστόρημα, «διακηρύττει» ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ὁ συγγραφέας :

Ἐπειδὴ πολλοὶ μᾶς ἀπηύθυναν ἀλλεπαλλήλους ἐρωτήσεις περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν ἀποκρύφων, διακηρύττομεν, ὅτι εἶναι πρωτότυπα.

Κ. Ν. ΣΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ὡστόσο, πολὺ σύντομα αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς διαψεύδεται ἀπὸ τὸν Κοπιδᾶ, ὁ ὁποῖος δηλώνει ὅτι τὸ μυθιστόρημα «Τὰ Ἀπόκρυφα τῆς Φαρμασονίας» δὲν εἶναι πρωτότυπο, ἀλλὰ μετάφραση τοῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου ἀπὸ τὰ γαλλικά.²⁹

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ διεθνῆ πολιτικὴ : στὰ 1859, ὅπως ἔχει ἤδη σημειωθῆ, μεταφράζει τὸ ἄρθρο

26. Τ. Χριστόπουλος, ὁ. π. σελ. 188, 189. Ἡ ἀφιέρωση στὸ περ. Κόσμος, φυλλ. Α'. 1 Φεβρουαρίου 1861 στὴ σελίδα τίτλου: «*Τῷ ἐξοχωτάτῳ θεῖῳ μοι Ἀθανασίῳ Λύτσινα ἱατρῷ Γαλαξίου ἀνατίθημι*».

27. ἐφημ. Πρωτῶνδς Κῆρυξ, ἀριθ. 467. 12 Νοεμβρίου 1860.

28. περ. Κόσμος, φυλλ. ΣΤ'. 15 Ἀπριλίου 1861.

29. περ. Κόσμος, φυλλ. ΙΒ'. 15 Ἰουλίου 1861.

«'Αποχαιρετισμός του Ναπολέοντος», λίγο αργότερα το φυλλάδιο «Τὸ Ἴταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέον Γ'» καὶ στὰ 1860 ἐγγράφεται συνδρομητῆς στὴ βιογραφία τοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη. Πιθανώτατα λοιπὸν ὁ ἴδιος νὰ ἦταν καὶ ὁ μεταφραστῆς τοῦ ἄρθρου «Σκέψεις Ναπολέοντος Ἀ' ἐξορίστου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἑλένη», ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὸν «Κόσμος».

Ἴσως στὸν Σαθόπουλο θὰ πρέπη νὰ προσγράψουμε καὶ τὶς παρακάτω ἀνυπόγραφες συνεργασίες: στὴ στήλη Φιλολογικὰ τοῦ 1ου φυλλαδίου δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Περὶ Οἰάνθης Ἀποσπάσματα» μὲ τὴν ἐνδειξή: «Ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν ἐκδοθησομένης Ἱστορίας τοῦ Γαλαξειδίου.» Καὶ στὴ στήλη Ἱστορικὰ τοῦ 2ου φυλλαδίου ἀρχίζει ἡ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου «Σύντομος ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ὀπισθόρασις τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ συμβάντων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως» μὲ τὴν ἴδια περίπου ἐνδειξή: «Ἐκ τῶν προλεγομένων τῆς ἱστορίας τοῦ Γαλαξειδίου» Ἀργότερα, στὸ 6ο φυλλάδιο, ὑπάρχει ἓνα ἄρθρο «Ἡ Πυρπόλησις τοῦ Γαλαξειδίου» ποὺ ἀφιεροῦται τῷ Ἀριστ. Βαλαωρίτῃ. Καὶ στὸ 11ο φυλλάδιο, στὴ στήλη Ποίησις, βιογραφεῖται ὁ ἐκ Γαλαξειδίου Νικόλαος Μουντῆς.

Ἀσχολήθηκε λοιπὸν πολὺ μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος, ἀν δεχτοῦμε βέβαια ὅτι πραγματικὰ ἦταν δικὰ του αὐτὰ τὰ ἄρθρα. Ἄλλωστε ἡ ἐπαφή του μὲ τὸ Γαλαξειδί ὑπῆρχε πάντα, καθὼς εἶδαμε καὶ στὴν ἀγγελία του τῆς 30ῆς Μαΐου 1859. Σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του φαίνεται ὅτι βρῆκε καὶ τὸ χειρόγραφο τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου», ποὺ δημοσίευσσε στὰ 1865.

Παρ' ὅλη ὅμως τὴ δραστηριότητα τοῦ νεαροῦ συντάκτη, πολὺ σύντομα διευθυντῆς τοῦ «Κόσμου» θὰ μείνει μόνο ὁ Δ. Σ. Κοπιδᾶς, ποὺ ἀναγγέλλει τὸ γεγονός στὸ κοινὸ του τὴν 1η Μαΐου τοῦ 1861.³⁰ Ὁ Σαθόπουλος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ γιὰ λόγους καθαρὰ οικονομικοῦς, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν εἰδοποίηση ποὺ ἀκολούθησε, στὴν ὁποία ὁ Κοπιδᾶς τὸν κατηγορεῖ γιὰ ὑπεξαίρεση, ἀμάθεια καὶ κλοπὴ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας³¹:

Ὁ Κ. Σαθόπουλος ἀναχωρήσας ἐντεῦθεν, ἀφῆκεν ἡμᾶς εἰς μεγάλην ἀταξίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας δὲν ἠδυνήθημεν ἐγκαίρως νὰ ἐκδώσωμεν τὸ φύλλον.

30. περ. Κόσμος, φυλλ. Ζ'. 1 Μαΐου 1861. φυλλ. Η'. 15 Μαΐου 1861. φυλλ. Θ'. 1 Ἰουνίου 1861.

31. περ. Κόσμος, φυλλ. ΙΒ'. 15 Ἰουλίου 1861.

Λαβόντες αὐτὸν ὡς μεταφραστὴν καὶ συνεταῖρον, δὲν ἐγνωρίζομεν τὴν ἀναίδειαν καὶ ἀμάθειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπεξαιρέσας ἐκ τῶν συνδρομῶν τοῦ Κόσμου ποσὸν 1.600 δραχ. ἐφ' οὗ οὐδὲν δικαίωμα εἶχε, καθὸ μισθωτός, καὶ τῶν συνδρομητῶν κινήσας τὴν ἀγανάκτησιν διὰ μεταφράσεων, οὐχὶ ἐκλεκτῶν, ὄχετο ἀπιῶν λαθραίως, συμπαραλαβὼν καὶ τὸ κείμενον τῶν «*Αποκορύφων τῆς Φαρμασονίας*» ὅπερ δὲν ἦτο πρωτότυπον, ὡς ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν καὶ τοσοῦτον ἀυστόλως διεκλήρουξεν.

Ἄλλ' ἄς μὴ δυσαρσασχητήσῃ, δι' αὐτὸ ὁ περιεργος ἀναγνώστης ἐγράψαμεν πρὸ πολλοῦ εἰς Παρισίους, ἵνα μᾶς στείλωσι κείμενον ἄλλο ὥστε ἡ διακοπὴ τοῦ μυθιστορήματος εἶναι βραχυχρόνιος...

Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου νὰ ἐκδώσῃ περιοδικὸ ναυαγεῖ ὀριστικά, ἀφοῦ στὸ ἐξώφυλλο τοῦ ἴδιου φυλλάδιου τοῦ «*Κόσμου*»³² ἀναγγέλλεται ἤδη ἡ πρόσληψη νέου συντάκτη.

Παρακολουθώντας ἀπὸ κοντὰ τὶς πρῶτες συγγραφικὲς καὶ ἐκδοτικὲς δραστηριότητες τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὰ ἐνδιαφέροντα, πού τὸν ἀπασχόλησαν στὰ νεανικά του χρόνια καὶ τὸν ἔκαναν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὶς σπουδὲς του τῆς Ἰατρικῆς. Εἶναι ἐπίσης δυνατὸ νὰ διαγραφοῦν ἐντονώτερα ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουν ἀπὸ τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Δυστυχῶς, ἡ ἔλλειψη ἐπαρκῶν στοιχείων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κρίνουμε τὴ συμπεριφορὰ του· πάντως, θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ δικαιολογήσουμε τὸ νεαρὸ συγγραφέα λαμβάνοντας ὑπόψη τὴν ἔφεσή του νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὶς ἱστορικο - φιλολογικὲς μελέτες. Κοντὰ στὶς ἐντονες προσπάθειές του ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις ἀλλὰ καὶ νὰ τὶς μεταδώσῃ στοὺς συγχρόνους του, διαβλέπουμε μιὰ τάση, κάπως βιαστική, νὰ γίνῃ γνωστὸς στὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό· ἴσως σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τάση νὰ ὀφείλονται τὰ προβλήματα καὶ οἱ διενέξεις πού προέκυψαν στὰ πρῶτα του βήματα.

Ὅπως δὴποτε, ἀν γιὰ τὰ χρόνια 1858 - 1861 ἔχουμε συγκεντρώσει μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὶς ἀσχολίες τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα, γιὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα (1862 - 1864) δὲν ἔχουμε ἀκόμα καμμιά μαρτυρία· στὰ 1865 πάντως, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ «*Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου*» καταλαχιάζει ἡ ποικιλία τῶν ἐνδιαφερόντων του, τὰ ὁποῖα παίρνουν πιά μιὰ συγκεκριμένη μορφή: χάρη στὴ συμπαράστασιν καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Παύλου Λάμπρου στρέφεται πρὸς τὴν ἔρευνα. Ἔτσι, ὡς τὸ θάνατό

32. περ. Κόσμος, φυλλ. IB'. 15 Ἰουλίου 1861 καὶ στὸ ἐξώφυλλο.

του, τὸ 1914, ἀσχολεῖται μὲ τὴ δημοσίευση ἀνεκδότων κειμένων τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς γραμματείας καθὼς καὶ μὲ τὴ σύνταξη ιστορικῶν μελετῶν.

Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἄριθ. 1

Ὁ Δήμαρχος Γαλαξειδίου Κ. Λουκάς Ι. Καραλιβάνος.

Πυρίγληρος πᾶς τις συγκρίνων τὴν νῦν κατάστασιν τῆς πόλεως Γαλαξειδίου μὲ τὴν προτέραν τὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων δημάρχων, πατριωτικῆς εὐχαριστήσεως ἐμπίμπληται.

Οὐδὲν ἕτερον θέλω διακοινώσῃ, εἰμὴ ὅτι ἀγνή καὶ παιδικὴ καρδιά, πατριωτισμοῦ ἔμπλεως, δύναται νὰ διακοινώσῃ, ναί, καρδιά ἐναποταμιεύσασα εἰς τὸν νάρθηκά της τὴν νεκταροσταγῆ καὶ ἀμβρόσιον τῆς ἀγαθοεργίας τρύγα.

Τὶς ἀναλογιζόμενος τὴν πρὶν τοῦ Κ. Καραλιβάνου κατάστασιν τῆς πόλεώς μας, ἔρμαιον ληστῶν οὖσαν, ὑποχθονίων παθῶν μεστήν, ἰθυομένην παρ' ἀνθρώπων ὧν τὰ στέρα ἀνέδιδον δηλητήριον πατριωτικὸν σπινθῆρα, ὡς τὸν ἐκ τῆς γλήγης μαριώδους ἐχίδνης ἐξερχόμενον ναί! τὴν Δημαρχίαν ἐκείνων, οἵτινες τυφλοῖς ὄμμασιν ἐγκατελίμπανον τὸ τῆς πολιτείας σκάφος, ὅπως διαῤῃαγῆ ἐφ' ὑφάλων προσαράξαν τῶν Δημάρχων τῶν κατηλεονόντων τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος των! Συγκρίνων λέγομεν, τὴν ζοφερὰν καὶ ἀχλωδὴν τότε κατάστασιν μὲ τὴν παροῦσαν χρυσοῦν περίοδον, τὴν ἐντελῶς ἀπέλασιν πάσης στυγεραῆς ληστῶν συμμορίας, τὴν ἀναμορφωσιν τῆς γηραιᾶς Οἰάνθης, τὴν καθίδρυσιν σχολείου ἀναμορφωτικοῦ ἐν τοῖς χωρίοις, ὅπως καὶ οἱ πειναλέοι ἐκεῖνοι χωρικοὶ ἀναμορφωθῶσι τὴν ἐγκαθίδρυσιν Δημοτικοῦ τῶν κορασίων σχολείου ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενός τις δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ἐξαγάγῃ φρικώδεις ἀράς κατὰ τῶν πρῶν κατήλων ἐκείνων Δημάρχων!!! Ὁ ἤδη ἰθύνων τὸν οἶακα τῆς πατρίδος εἶναι στιβαρὸς σκέψεως βραχίων, γεραρῶς ἀντέχων εἰς ἀπάσας τὰς κνικωνίους τῆς πολιτείας τύρβας ἤδη τὸ σκάφος πλέει ἀφόβως ἐφωδιασμένον μετ' οἶακος καὶ πνέιδος τὰ ἀχανῆ τῶν

ὠκεανῶν πελάγη, ἔχον ὡς παμφανόη καθοδηγόν του φάρου τὸ ἐνθέρμον
τῶν στέρνων του τέκνον, τὸ περίδοξον καὶ ἐν ταῖς μελέταις γεγηρακός·
ἡ πόλις ἐπ' αὐτοῦ καλλωπίζεται διὰ καινοῦ Νεκροταφείου, γεωμετρικῶν
συμμέτρων ἀγνιῶν. — Ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου τέκνου της ἡ γηραιά
Οἰάνθη διαγράφεται παρὰ τοῦ θείου ἐκείνου π υ ρ ὄ ς.

Ἐπὶ τοῦ Κ. Καραλιβάνου ἡ πατρὶς ἀντὶ νὰ δίδῃ λαμβάνει τὸν μι-
σθόν, ὃν ἡ ἀρωγὸς καὶ γενναία ψυχὴ τούτου προσήγαγεν ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἀνεγέρθητι, ὦ γηραιά καὶ περικλεῆς Οἰάνθη, καὶ ἀφοῦ ἀναπέμψης
μεθ' ἡμῶν ἐγγνωμοσύνης φόρον πρὸς τὸ τέκνον σου Κ. Λουκᾶν Καραλί-
βανον πυρίγληρος ἄνθει !

Ἀνάκραξον μεθ' ὄλων τῶν πολιτῶν σου πτερόεντα ἔπη, ἃ ἡ φιλο-
στοργικὴ σου λάβρα σοὶ ἀπαγορεύει.

Σεῖς δε ὦ Μοῦσαι πλέξατε στέφανον κηπαρίσου. Μὲ ἄνθη νεκταρο-
σταγῆ, ἄνθη τοῦ παραδείσου.

Καὶ στέφατε τὴν κεφαλὴν τοιοῦτ' ἀνδρὸς ἐνθέρμου.

Τοιοῦτου τέκνον ἱεροῦ, καὶ παναγοῦς Βανδέμου.

Ἐγγνωμονοῦντες ἐπὶ σὲ Ζωδιακόν μας σέλας.

Σ' εὐχαριστοῦμεν ἐκ ψυχῆς ὦ Ἀμαλθείας κέρας.

Κ. Ν. Σαθόπουλος ἐκ Γαλαξειδίου.

Ἄριθ. 2

Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐγγείαινε Τόπε, ὅστις εἶδες τὸ ἐπικήδειον τῆς δόξης μου κλέος,
ἀνεγερθὲν καὶ διαχυθὲν ἐπὶ τῆς ὑψηλίου, ὡς εὐρὸν σκίασμα ! Ὁ τόπος
οὗτος μὲ ἐγκαταλείπει ἤδη, ἀλλ' αἱ λαμπρότεροι καὶ ζοφερότεροι τῆς
ἱστορίας του σελίδες θέλουσιν εἶσθαι πλήρεις τῆς μνήμης μου. Ἐπολέ-
μησα κατὰ τοῦ κόσμου σύμπαντος, καὶ ἂν ἐνικήθην, τὸ μετέωρον τῶν
κτίσεων μὲ παρέσυρεν ὑπὲρ τὸ δέον. Ἐπάλαισα κατὰ τῶν ἐθνῶν, ἅτινα,
ἐν τῇ μοναξίᾳ μου, φοβοῦνται εἰσέτι ἐμὲ μόνον καὶ τελευταῖον αἰχμάλω-
τον μεταξὺ μυριάδων πολεμιστῶν.

Ἐγγείαινε Γαλλία ! Ὅταν τὸ διάδημα ἔστεφε τὸ μέτωπόν μου, σὲ
ἀπεκατέστησα τὸν παναγέστατον τῆς ὑψηλίου ἀδάμαντα· ἀλλ' ἤδη ἡ
ἀδυναμία σου ἐπιτάττει νὰ σὲ ἐγκαταλείψω ὡς σὲ εὐρον ἀποκεκληρωμένην
τῆς δόξης, καὶ πεπιτωκυῖαν τῆς ἀρετῆς σου· ὦ ! διατί νὰ μὴ ἔχω ἀκόμη
τοὺς ἀρειμανίους ἐκείνους πρεσβύτας στρατιώτας, οἵτινες νικηταὶ εἰς

ἀπάσας τὰς μάχας μου, ἔπεσαν ἄνευ δάφνης πολεμικῆς παλαίοντες κατὰ τῶν στοιχείων ; !... Ὁ ἀετός, οὐτινος τὸ βλέμμα τότε ἐθορυβήθη καὶ ἐξεπλήχθη, ἤθελεν εἰσέτι προσηλοῖ ἀσκαρδαμνκτεῖ τὸν ὀφθαλμὸν του πρὸς τὸν ἥλιον τῆς νίκης.

Ἵγείαινε Γαλλία ! ἀλλὰ ἂν μίαν ἡμέραν ἡ ἐλευθερία ἐπανελθοῦσα, ἐπισκεφθῆ τὰς ἀκτὰς σου, τότε μέμνησο ἐμοῦ ! Τὸ Ἴον αὐξάνει εἰσέτι εἰς τὸν μυχὸν τῶν κοιλάδων σου, μαραινόμενον δὲ τὰ δάκρῳά σου δύναται νὰ τὸ ἀναζωογονήσωσι... τότε δὴ, τότε, θέλεις ὑπερίδει ἀγερώχως τὰ περικυκλοῦντα μας ἐχθρικά στίφη, καὶ ἡ καρδιά σου θέλει ἀνεγερθῆ καὶ σκιρτήσῃ εἰς τὴν φωνὴν μου· εἰς τὴν δεσμίους κρατοῦσαν ἡμᾶς ἄλυσον, ὑπάρχουσι κρῖκοι ἀποσπώμενοι· ὅταν δὲ πέσωσι, στράφητι πρὸς ἐμὲ καὶ ἀναμνήσθητι τὸν ἀρχηγόν, ὃν σὺ ἐξέλεξας.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Κ. Σαθόπουλος.

Ἄριθ. 3

Καταχωροῦντες τὴν κατωτέρω ἀγγελίαν, συνιστῶμεν στενῶς εἰς τὸ Πανελλήμιον τὸ νέον τοῦτο περιοδικὸν σύγγραμμα, ὅπερ ἀπέναντι τῆς εὐτελοῦς συνδρομῆς τὴν ὁποίαν τάσσει ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ, ὑπόσχεται ὠφελείας τὰς ὁποίας δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἕκαστος θέλει ἐκτιμῆσαι. Τὸ στενὸν τοῦ φύλλου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν ἀνάγκην τῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων, εἰς ἔθνος ὅπερ στερεῖται συγγραφέων, πλὴν πεποίθαμεν ὅτι πάντες τὴν ἀναγνωρίζουσιν. Ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ συνδρομὴ ἐπὶ τοιούτων ἔργων, εἶναι ἐνίσχυσις τῶν φώτων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεμία κοινωνία, οὐδὲν ἔθνος δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολήν του.

ΑΓΓΕΛΙΑ

Ἐναλογιζόμενοι τὴν παντελῆ ἔλλειψιν περιοδικοῦ συγγράμματος, ὅπερ διὰ τὸ τεργνὸν καὶ ὠφέλιμον τῆς ὕλης ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν πρωτοφανῆ τῆς συνδρομῆς του συγκαταβατικωτάτην τιμὴν, δύναται νὰ γείνη πρὸς πάντας εὐπρόσδεκτον, ἀπεφασίσαμεν τὴν ἔκδοσιν τοιοῦτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν «Κόσμος».

Τὸ ἐν λόγῳ σύγγραμμα δις τοῦ μηνὸς ἐκδιδόμενον κατὰ φυλλάδια ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων ἕκαστον θέλει περιέχει μυθιστορήματα, διηγήματα, βιογραφίας τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων, ποιήσεις, ποικίλα, ἀνέκδοτα, περιηγήσεις εἰς ἀγνώστους τόπους, θρησκευτικά, ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης καὶ βιομηχανίας κλπ.

Ἐκαστον φυλλάδιον θέλει ἐμπεριέχει τρεῖς ἢ τέσσαρας εἰκονογραφίας πρὸς ζωηροτέραν τοῦ κειμένου ἐξήγησιν καὶ ἀνάπτυξιν.

Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου φυλλαδίου θέλει δημοσιεῦσθαι ἐν παραρτήματι καθ' ἡμίφυλλον, τὸ μυθιστόρημα «Φαρμασονίας ἀπόκρυφα» τὸ ὑπὸ τὸν παράδοξον ἀλλὰ φερώνυμον τοῦτον τίτλον ἐν Παρισίοις δημοσιευθὲν καὶ τοσοῦτον ταράξαν τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ἑυρώπης κύκλους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων τῆς παραδόξου ταύτης ἐταιρείας περὶ τῆς ὁποίας ἀλλοκότους καὶ ὄλως συγκεχυμένας ἰδέας ἔχομεν.

Τιμὴ ἑξαμηνιαία προπληρωτέα ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ πρώτου φυλλαδίου δρίζεται, διὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα εἰς δραχμὰς 4, διὰ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν φραγ. 7.

Ἀθῆναι 1 Νοεμβρίου 1860.

Κ. Ν. ΣΑΘΟΠΟΥΛΟΣ.